

Вінницький національний медичний університет ім. М.І.Пирогова

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор ЗВО з науково-педагогічної
роботи і міжнародних зв'язків

Інна АНДРУШКО
«30» серпня 2024 року

«ПОГОДЖЕНО»

завідувач кафедри ЗВО внутрішньої медицини
медичного факультету № 2,

проф. Вадим ЖЕБЕЛЬ
«30» серпня 2024 року

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
«ВК 4.2 ВНУТРІШНІ ХВОРОБИ»

Спеціальність	222 Медицина
Освітній рівень	Доктор філософії
Освітня програма	ОНП «Медицина», 2020
Навчальний рік	2024-2025
Кафедра	Внутрішньої медицини медичного факультету №2
Лектор	-
Контактна інформація	<i>intmed.mf2@vntmu.edu.ua,</i> <i>вул. Стуса, 11 (ВОКМРЦВВРЗН), +380963634226</i>
Укладачі силабусу	д.мед.н. професор ЗВО Сергій ЛОЗИНСЬКИЙ д.мед.н. професор ЗВО Вадим ЖЕБЕЛЬ

1. Статус та структура дисципліни

Статус дисципліни	Професійно-вибіркова
Код дисципліни в ОПП та місце дисципліни в ОПП	ВК 4.2, складова циклу дисциплін професійної підготовки
Рік навчання	2-3
Обсяг дисципліни (загальна кількість годин/ кількість кредитів ЄКТС)	240 годин /8 кредитів ЄКТС
Структура дисципліни	Практичні заняття - 90 год Самостійна робота - 90 год Медична практика - 60 год В цілому: аудиторні заняття – 75%, самостійна поза аудиторна робота – 25%
Кількість змістових модулів	2
Мова викладання	українська
Форма навчання	Очна. В умовах воєнного стану, надзвичайних ситуацій або надзвичайного стану (особливого періоду) форма здобуття освіти встановлюється згідно рішень органів виконавчої влади, ВЦА, місцевого органу управління освіти та Вінницького національного медичного університету для створення безпечного освітнього середовища.

1. Опис навчальної дисципліни

Програма навчальної дисципліни «Внутрішні хвороби» призначена для закладів вищої освіти МОЗ України у відповідності до вимог кредитно-трансферної системи організації навчального процесу ECTS, заснованої на поєднанні технологій навчання за розділами та залікових кредитів оцінки – одиниць виміру навчального навантаження здобувача освіти необхідного для засвоєння дисципліни або її розділу.

Видами навчальних занять згідно з навчальним планом є: а) практичні заняття, б) самостійна робота аспірантів, в) медична практика.

Поточна навчальна діяльність контролюється на практичних заняттях у відповідності з конкретними цілями. Рівень підготовки аспірантів визначається на підставі результатів тестування, письмової або усної відповіді на контрольні питання, розв'язуванні ситуаційних задач, розв'язання клінічно-орієнтованих задач, огляду хворого, клінічного розбору, складання алгоритмів клінічного обстеження та лікування при певній нозології, проведення диференційної діагностики на підставі визначених симптомів та синдромів у хворого, оцінку результатів інструментальних, лабораторних обстежень, функціональних проб тощо. За виробничої потреби кафедри допускається ротація змістових модулів в межах Модулів 1 та 2 з умовою дотримання запланованої для них за програмою кількості годин.

Підсумковий контроль засвоєння дисципліни здійснюється по її завершенню у формі іспиту згідно навчального плану для спеціальності 222 «Медицина».

Статус навчальної дисципліни: нормативна, професійно-вибіркова

Предметом вивчення навчальної дисципліни є діагностика, лікування, профілактика, реабілітація найбільш розповсюджених захворювань внутрішніх органів.

Міждисциплінарні зв'язки: відповідно до навчального плану, вивчення навчальної дисципліни «Сучасна внутрішня медицина» здійснюється, коли аспірантом набуті відповідні знання з основних базових дисциплін на III рівні вищої освіти, а також дисциплін: Історія філософії, як

методологічна основа розвитку науки та цивілізації, Англійська мова у науково-медичному спілкуванні, медична етика та деонтологія, Культура мови лікаря: термінологічний аспект, Публікаційна активність та наукометричні бази даних, Біоетичні та медико-правові основи наукових досліджень, з якими інтегрується програма внутрішньої медицини. У свою чергу, Сучасна внутрішня медицина формує засади поглибленого вивчення аспірантом наступних спеціалізованих дисциплін терапевтичного профілю (Внутрішні хвороби, Кардіологія, Ревматологія, Фтизіатрія, Гастроентерологія, ендокринологія, Загальна практика-сімейна медицина, Побічна дія ліків, Клінічна фармакологія, Клінічна біохімія та мікробіологія, Клінічна морфологія,) та теоретичного (Нормальна анатомія, Патологічна анатомія, Фізіологія, Патологічна фізіологія, Фармакологія, Мікробіологія, Гістологія).

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

2.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Внутрішні хвороби» є здобуття аспірантами знань, навичок та вмінь в сфері захворювань внутрішніх органів людини, достатніх для виконання оригінального наукового дослідження, отримання нових фактів та їх впровадження у практичну медицину та інші сфери життя

2.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Внутрішні хвороби» є формування системи знань, професійних умінь, педагогічної майстерності, дослідницько-інноваційної діяльності та практичних навичок під час ведення хворих терапевтичного профілю.

2.3. Компетентності та результати навчання, формуванню яких сприяє дисципліна

Інтегральна компетентність (ІК): Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної медичної діяльності, проводити оригінальне наукове дослідження та здійснювати дослідницько-інноваційну діяльність в галузі охорони здоров'я на основі глибокого переосмислення наявних та створення нових цілісних теоретичних або практичних знань та/або професійної практики.

Загальні компетентності (ЗК):

- ЗК 1. Здатність до підвищення професійної кваліфікації
- ЗК 2. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел
- ЗК 3. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми, генерувати ідеї.
- ЗК 4. Здатність розробляти та управляти проектами
- ЗК 5. Здатність до спілкування у професійному середовищі та з представниками інших професій у національному та міжнародному контексті.
- ЗК 6. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

Спеціальні (Фахові, предметні) компетентності (ФК):

- ФК1. Здатність до розуміння предметної області за обраним науковим напрямом та освітньою діяльністю
- ФК2. Здатність виявляти потребу в додаткових знаннях у сфері медицини та за напрямком наукових досліджень, генерувати наукові гіпотези
- ФК3. Здатність формулювати дослідницьке питання, розробляти проект наукового дослідження
- ФК4. Здатність обирати методи та кінцеві точки дослідження відповідно до цілей та завдань наукового проекту.
- ФК5. Володіння сучасними методами наукового дослідження
- ФК6. Здатність інтерпретувати результати наукових досліджень, проводити їх коректний аналіз та узагальнення
- ФК7. Здатність до впровадження нових знань (наукових даних) в науку, освіту та інші сектори суспільства.
- ФК8. Здатність представлення результатів наукових досліджень в усній і письмовій мові відповідно до національних та міжнародних стандартів

- ФК9. Здатність до організації та реалізації педагогічної діяльності
- ФК10. Здатність до лідерства, керування колективом
- ФК11. Дотримання етики та академічної доброчесності

Результати навчання

Програмні результати навчання (РН):

- ПРН 1. Демонструвати безперервний розвиток власного інтелектуального та загальнокультурного рівню, самореалізації
- ПРН 2. Інтерпретувати та аналізувати інформацію з використанням новітніх інформаційних технологій
- ПРН 3. Виявляти невирішені проблеми у предметній області, формулювати питання та визначати шляхи їх рішення
- ПРН 4. Формулювати наукові гіпотези, мету і завдання наукового дослідження
- ПРН 5. Розробляти дизайн та план наукового дослідження.
- ПРН 6. Виконувати оригінальне наукове дослідження
- ПРН 7. Пояснювати принципи, специфічність та чутливість методів дослідження, інформативність обраних показників
- ПРН 8. Володіти, вдосконалювати та впроваджувати нові методи дослідження за обраним напрямом наукового проекту та освітньої діяльності
- ПРН 9. Аналізувати результати наукових досліджень, використовувати методи статистичного дослідження
- ПРН 10. Впроваджувати результати наукових досліджень у освітній процес, медичну практику та суспільство
- ПРН 11. Презентувати результати наукових досліджень у формі презентації, постерних доповідей, публікацій
- ПРН 12. Розвивати комунікації в професійному середовищі й громадській сфері
- ПРН 13. Організувати освітній процес
- ПРН 14. Оцінювати ефективність освітнього процесу, рекомендувати шляхи його удосконалення
- ПРН 15. Організувати роботу колективу (здобувачів вищої освіти, колег, міждисциплінарної команди)
- ПРН 16. Дотримуватися етичних принципів при роботі з пацієнтами, лабораторними тваринами
- ПРН 17. Дотримуватися академічної доброчесності, нести відповідальність за достовірність отриманих наукових результатів

Очікувані результати навчання з дисципліни:

1. Знати етіологію та патогенез основних захворювань внутрішніх органів, механізм виникнення основних клінічних симптомів та синдромів.
2. Вміти проводити діагностику та диференціальну діагностику захворювань внутрішніх органів.
3. Розробити план лікування, знати показання та протипоказання основних класів фармакологічних засобів.
4. Оволодіти методами дослідження, необхідними для виконання наукової роботи за темою дисертації.
5. Вміти надати невідкладну допомогу при виникненні ургентних ситуацій.
6. Володіти принципами використання доказової медицини для вибору найкращих стратегій лікування захворювань внутрішніх органів.
7. Підготувати публікацію за темою наукової роботи у відповідності до сучасних вимог.
8. Представити результати наукової роботи на українських та міжнародних форумах.
9. Володіти основами методики викладання дисципліни «Внутрішня медицина», вміти провести заняття зі студентами-медиками у відповідності до існуючого навчального плану.
10. Підтримувати свій професійний рівень та комунікативні зв'язки із колегами на належному рівні.

Результати навчання для дисципліни:

В результаті вивчення дисципліни аспіранти повинні:

знати:

- сучасні концепції етіології та патогенезу захворювань внутрішніх органів на молекулярному, клітинному та системному рівнях;
- сучасні класифікації та міжнародні клінічні настанови (ESC, ERS, EASL, KDIGO, ADA, NCCN тощо); етіологічні та патогенетичні механізми захворювань;
- принципи персоналізованої та прецизійної медицини;
- методологію клінічних і трансляційних досліджень;
- сучасні підходи до фармакотерапії, включно з таргетними, біологічними та імунотерапевтичними стратегіями;
- принципи біоетики, академічної доброчесності та регуляторні аспекти клінічних досліджень

вміти:

- здійснювати критичний аналіз клінічних і експериментальних даних;
- інтерпретувати результати лабораторних, інструментальних і молекулярних досліджень;
- формулювати наукові гіпотези та дослідницькі питання;
- проектувати дизайн клінічних і біомедичних досліджень;
- застосовувати біостатистичні та аналітичні методи (кореляційний, регресійний, survivalаналіз тощо);
- оцінювати ефективність і безпечність лікувальних стратегій;
- здійснювати експертну оцінку клінічних випадків, у тому числі складних і поліморбідних;
- інтегрувати міждисциплінарні знання для вирішення клінічних і наукових проблем;
- оформлювати результати досліджень відповідно до міжнародних стандартів наукової комунікації. класифікувати та аналізувати типову клінічну картину.

4. Зміст та логістика дисципліни

МОДУЛЬ № 1 "Внутрішні хвороби"	2-й рік навчання 120 годин/ 4 кредити	Практичні заняття №№ 1-13
МОДУЛЬ № 2 "Внутрішні хвороби"	3-й рік навчання 120 годин/ 4 кредити	Практичні заняття №№ 14-25

Дисципліна включає 25 тем.

Тема 1. Використання методів доказової медицини у практичній роботі лікаря та при проведенні наукових досліджень

Метою практичного заняття являється навчити аспіранта орієнтуватися в найбільш ефективних та безпечних методах діагностики і лікування внутрішніх хвороб, приймати рішення з урахуванням найкращих сучасних доказових даних, забезпечити найбільш ефективно і об'єктивно прийняття рішень біля ліжка хворого. Заняття передбачає надання можливості аспірантам знайти і використати при прийнятті клінічних рішень науково обґрунтовані факти, отримані в ході коректно проведених клінічних досліджень, підвищити точність прогнозу результатів лікарських втручань, обирати найкращі доступні бази клінічних даних (MedLine,

Тема 2. Артеріальні гіпертензії

Питання поширеності гіпертонічної хвороби, труднощі діагностики, висвітлені принципи діагностики та диференційної діагностики артеріальної гіпертензії. Будуть представлені дані щодо стратифікації серцево-судинного ризику, що лежить в основі вибору тактики раціональної антигіпертензивної терапії. Особлива увага буде приділена місцю комбінованих препаратів у лікуванні артеріальної гіпертензії, застосування гіполіпідемічних засобів та антитромбоцитарних препаратів. Окрема увага буде приділена принципам раціональної терапії гіпертензивних кризів на основі окремих клінічних ситуацій, викреслені покази до госпіталізації хворих та місце додаткових методів обстеження у хворих артеріальною гіпертензією. Матеріали лекції ґрунтуються на державних узгоджувальних документах, наказі МОЗ України №384.

Тема 3. Кардіалгії та стенокардія

Будуть розглянуті питання класифікації кардіалгій, методи діагностики, диференційної діагностики та сучасна тактика їх лікування. Питання діагностики стабільної ішемічної хвороби серця, що базується на претестовій діагностиці. Місце додаткових методів обстеження, покази до черезшкірних коронарних втручань. Обговорено принципи терапії, що направлені на зменшення симптомів та попередження серцево-судинних ускладнень. Акцент буде зроблено на виборі тактики лікування та відборі хворих для хірургічного лікування. Буде обговорено клінічну фармакологію антиангінальних, антитромбоцитарних, гіполіпідемічних засобів, антикоагулянтів.

Тема 4. Гострий коронарний синдром та інфаркт міокарда

Матеріали лекції ґрунтуються на державних узгоджувальних документах, наказ МОЗ від 02.07.2014 р. № 455 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при гострому коронарному синдромі з елевацією сегмента ST », наказ Департаменту ОЗ та К Вінницької ОДА від 30.07.2014р. № 952 «Про організацію надання медичної допомоги хворим з гострим коронарним синдромом з елевацією та без елевації сегменту ST», наказ МОЗ України від 03.03.2016 р. №164 «Гострий коронарний синдром без елевації ST». Основні принципи діагностики гострого коронарного синдрому та ІМ, вибір оптимального тактики лікування, зроблено акцент на виборі маршруту хворого гострим коронарним синдромом та ІМ, обговорено покази, протипокази, можливі ускладнення тромболітичної терапії, покази до ургентної коронарографії та стентування коронарних артерій. Обговорено медикаментозну терапію хворих гострим коронарним синдромом та ІМ на догоспітальному, госпітальному етапі та після виписки хворого з стаціонару. Обговорені питання реабілітації після перенесеного інфаркту міокарда, ускладнення інфаркту міокарда їх діагностика та принципи лікування.

Тема 5. Міокардити та кардіоміопатії

Визначення, поширеність та етіопатогенетична класифікація міокардитів. Діагностичні критерії, методи обстеження та лікування міокардитів. Ускладнення, методи їх профілактики. Визначення кардіоміопатій, поширеність, класифікація. План обстеження та лікування при гіпертрофічній, дилатаційній та рестриктивній кардіоміопатії. Диференційна діагностика кардіопатій. Клінічна фармакологія антибактеріальних, противірусних засобів, НПЗЗ, глюкокортикоїдів, антиагрегантів, інгібіторів АПФ, бета-блокаторів, діуретиків.

Тема 6. Набуті вади серця

Поширеність, термінологія, причини набутих вад серця. Клініка, діагностика, методи лікування мітрального стенозу, мітральної недостатності, аортального стенозу, аортальної недостатності, стенозу та недостатності тристулкового клапану, стенозу та недостатності клапану легеневої артерії. Практичне заняття передбачає навчання аспіранта на основі скарг, анамнезу,

перкуторних і аускультативних даних виявляти причину виникнення серцевих шумів, запропонувати план обстеження пацієнта з метою встановлення етіології серцевих шумів, проаналізувати ЕКГ, вибрати ЕКГ-зміни, характерні для змінених відділів серця, провести диференціальну діагностику, визначити характерні УЗД ознаки, властиві захворюванням серця і судин, які супроводжуються серцевими шумами, визначити тактику ведення пацієнта залежно від причин, вираженості кардіомгалії, наявності СН і інших ускладнень.

Тема 7. Вроджені вади серця

Вроджені вади серця: клініка, діагностика, диференційна діагностика, покази до хірургічного лікування, реабілітація. Характеристика вад без ціанозу (незарощення боталової протоки, незарощення овального отвору, дефект міжшлуночкової перетинки, коарктація аорти) та вад з ціанозом (тріада, тетрада та пентада Фалло, ізольоване звуження легеневого отвору). Практичне заняття передбачає зібрання аспірантом анамнезу, клінічне обстеження хворого, інтерпретацію додаткових методів обстеження: ЕКГ, ФКГ, рентгеноскопії (графії) серця, ангіографії, вимірювання артеріального тиску на руках і ногах, одномірної і двомірної ехокардіографії, комп'ютерного аналізу ехокардіограм, цілодобового (холтеровського) моніторингу, катетеризації порожнин серця, ядерно-магнітного резонансу.

Тема 8. Порушення утворення ритму

Будуть розглянуті питання класифікації основних порушень ритму. Діагностика. Сучасна тактика лікування, попередження тромбоемболічних ускладнень, лікування та попередження, профілактика, клінічна фармакологія антиаритміків.

Тема 9. Блокади провідної системи серця

Етіологія блокад серця. Повздожні та поперечні блокади. Фізіологічні механізми підтримання автоматизму серця в умовах блокад на різних рівнях. Клінічні прояви блокад СА та АВ вузлів. ЕКГ та інші методи діагностики блокад у провідній системі серця. Диференційовані підходи до ведення пацієнтів з блокадою ніжок пучка Гіса. Надання невідкладної допомоги при нападах Морганьї-Адамса-Стокса. Використання ШВР, ресинхронізуючої терапії, кардіовертерів-дефібриляторів та ведення пацієнтів, яким встановлені ці пристрої.

Тема 10. Діагностика та лікування серцевої недостатності

Правошлуночкова, лівошлуночкова та бівентрикулярна серцева недостатність. Диференціально-діагностичне значення клінічних проявів і даних додаткових лабораторних та інструментальних методів дослідження. Алгоритм диференціальної діагностики. Тактика ведення хворого в залежності від генезу, функціонального класу та стадії серцевої недостатності. Медикаментозне та немедикаментозне, в тому числі хірургічне, лікування, вплив на прогноз різних методів лікування. Первинна та вторинна профілактика. Прогноз і працездатність.

Тема 11. Диференційна діагностика та лікування суглобового синдрому

Ведення хворого з суглобовим синдромом. Ведення пацієнта з ураженням суглобів. Основні захворювання та стани, що супроводжуються суглобовим синдромом. Ревматоїдний артрит. Подагра. Деформуючий остеоартроз. Диференціально-діагностичне значення клінічних проявів і даних додаткових лабораторних та інструментальних методів дослідження. Алгоритм диференціальної діагностики. Тактика ведення хворого. Немедикаментозне та медикаментозне лікування основних захворювань, що супроводжуються суглобовим синдромом. Первинна та вторинна профілактика. Прогноз і працездатність.

Тема 12. Системні захворювання сполучної тканини та системні васкуліти

Ведення пацієнтів з ознаками системного захворюваннями сполучної тканини. Системна склеродермія. Дерматоміозит. Системний червоний вовчак. Системні васкуліти. Особливості клініки, діагностика, диференційна діагностика, лікування, профілактика, визначення

працездатності та прогнозу.

Тема 13. Болі у спині

За узагальненими даними, біль у спині (дорсалгія) зустрічається у 40–80% популяції, щорічна захворюваність складає 5%. У віці від 20 до 64 років біль у спині турбує 24% чоловіків і 32% жінок. Ця проблема має не тільки медичний, але й вагомий соціально-економічний аспект, оскільки найчастіше страждають люди працездатного віку, що зумовлює, в свою чергу, значні економічні витрати, пов'язані з лікуванням дорсалгії. Біль у нижній частині спини є другою, після респіраторних захворювань, причиною звернення до лікаря і третьою по частоті госпіталізації.

Змістовий модуль 2 (3-й рік)

Тема 14. Диференційовані підходи до діагностики та лікування бронхообструктивного синдрому

Основні захворювання та стани, що супроводжуються бронхообструктивним синдромом: хронічне обструктивне захворювання легень, бронхіальна астма, пухлини трахеї, бронхів та середостіння. Диференціально-діагностичне значення клінічних проявів і даних додаткових лабораторних та інструментальних методів дослідження. Алгоритм диференціальної діагностики. Тактика ведення хворого. Немедикаментозне та медикаментозне лікування основних захворювань, що супроводжуються бронхо-обструктивним синдромом. Первинна та вторинна профілактика. Прогноз і працездатність.

Тема 15. Дисеміновані процеси в легенях

Дисеміновані процеси легень, що характеризуються ураженням понад двох сегментів, займають місце серед складних для дифдіагностики захворювань

Найбільш часто синдромом дифузної вогнищевої дисемінації відображаються:

- дисемінований туберкульоз;
- саркоїдоз;
- пневмоконіози;
- карциноматоз;
- ідіопатичний фіброзуючий альвеоліт.

Будуть розглянуті етіологічні фактори, класифікація. Лабораторна та інструментальна діагностика. Основні рентгенологічні зміни при таких процесах в легенях: дисемінований туберкульоз; саркоїдоз; пневмоконіози; карциноматоз; ідіопатичний фіброзуючий альвеоліт. Сучасна тактика лікування.

Тема 16. Пневмонія та нагнійні процеси у легенях

Етіологія, патогенез, класифікація. Роль вірусів в етіології пневмоній. Клініко-лабораторні та рентгенологічні методи вивчення змін при пневмонії та нагнійних процесах у легенях. Питання діагностики при атиповому перебігу. Покази до госпіталізації в стаціонар та до лікування в амбулаторних умовах, питання вибору антибактеріальних препаратів у різних клінічних ситуаціях.

Тема 17. Диференційна діагностика та підходи до лікування синдрому диспепсії

Епідеміологія, особливості збору анамнезу. Симптоми «червоних прапорців». Диференційна діагностика синдрому диспепсії з іншими функціональними захворюваннями шлунково-кишкового тракту. Лікування функціональної диспепсії.

Тема 18. Диференційна діагностика та підходи до лікування синдрому подразненого кишечника.

Синдром подразненого кишечника — це найчастіше ($\approx 10\%$ усієї популяції) хронічне

захворювання тонкого і товстого кишечника, що проявляється болем у животі і порушенням ритму випорожнень, що не зумовлено органічними чи біохімічними змінами.

Визначення поняття —синдром подразненого кишечника». Сучасна класифікація згідно Римських критеріїв IV. Значення симптомів «червоних прапорців». Клінічні та лабораторні особливості перебігу СПК. Методи дослідження, які застосовуються для діагностики СПК, показаннями та протипоказаннями щодо їх проведення; методика їх виконання; діагностична цінність кожного з них. Диференційна діагностика СПК. Лікування хворих на СПК відповідно до сучасних міжнародних рекомендацій. Основні напрямки первинної та вторинної профілактики.

Тема 19. Диференціальна діагностика та підходи до лікування захворювань печінки
Сучасний стан проблеми хвороб печінки, особливості діагностики, основні симптоми та синдроми алкогольної хвороби печінки, вірусних гепатитів, неалкогольної жирової печінки, цирозів. Поширеність, патогенез, обсяг обстежень, диференційна діагностика та принципи лікування. Діагностичні та лікувальні алгоритми при жовтяницях, портальній гіпертензії та гепатаргії. Обговорюватимуться принципи надання невідкладної допомоги при ускладненнях. Окремо будуть висвітлені питання профілактики захворювань печінки. Підходи до лікування будуть представлені з урахуванням клінічних особливостей перебігу у хворих з супутніми захворюваннями.

Тема 20. Захворювання жовчного міхура та жовчовивідних шляхів

Поширеність, патогенез, обсяг обстежень та принципи лікування функціональних розладів біліарного тракту, хронічних холециститів, жовчнокам'яної хвороби. Діагностичні та лікувальні алгоритми. Обговорено принципи терапії, що направлені на зменшення симптомів та попередження ускладнень. Акцент буде зроблено на виборі тактики лікування та відборі хворих для хірургічного лікування. Буде обговорено клінічну фармакологію препаратів, що застосовуються для лікування захворювань жовчовивідних шляхів.

Тема 21. Гломерулонефрити

Класифікація гломерулярних хвороб нирок (гострі та хронічні гломерулярні хвороби, первинні та вторинні гломерулярні хвороби). Етіологічні чинники, основні ланки патогенезу. Клінічна та морфологічна класифікація гострого та хронічного гломерулонефриту. Клініко- лабораторна маніфестація гломерулонефритів. Інструментальні методи діагностики.

Нефротичний та нефритичний синдроми: причини розвитку, діагностичні критерії, ускладнення. Сучасні підходи до лікування хворих із гломерулярними хворобами нирок

Тема 22. Хронічна хвороба нирок

Хронічна хвороба нирок: визначення, діагностичні критерії, фактори ризику та причини розвитку ХХН. Стадії ХХН. Клінічна та лабораторна презентація ХХН, основні причини розвитку. Ускладнення ХХН. Гостра та хронічна ниркова недостатність. Типи гострої ниркової недостатності та основні їх причини. RIFLE та AKIN діагностичні критерії гострої ниркової недостатності. Фактори ризику хронічної ниркової недостатності, патофізіологічні та функціональні зміни при ХНН. Клінічні прояви ХНН. Ускладнення ХНН. Лікування артеріальної гіпертензії у хворих із ХНН, медикаментозна корекція анемії, водно-електролітного балансу. Немедикаментозне лікування ХНН (перитонеальний діаліз, гемодіаліз), покази та протипокази.

Тема 23. Анемії

Визначення поняття —анемія». Поняття анемічного синдрому. Сучасна класифікація анемій. Клінічні та лабораторні особливості перебігу різних типів анемій. Диференційна діагностика анемій. Сучасне лікування різних типів анемій.

Тема 24. Лейкемії

Сучасний стан проблеми в Україні та світі, актуальність. Визначення поняття —гемобластоз, лейкемія. лімфомал. Поняття гостра та хронічна лейкемія. Сучасна класифікація онкогематологічних захворювань. Будуть обговорені клінічні та лабораторні особливості перебігу різних онкогематологічних захворювань їх диференційна діагностика, сучасне лікування різних видів лейкемій.

Тема 25. Лімфопроліферативні захворювання

Проблема епідеміології мієломної хвороби, лімфогранулематозу (ЛГМ) та неходжкінських лімфом (НХЛ) (лімфоми Беркетта). Принципи класифікації гемобластозів, їх етіологія та патогенез. Основні прояви гемобластозів в залежності від первинного морфологічного субстрату ураження. Будуть обговорені особливості типової клінічної картини та нозології для диференційної діагностики. Будуть висвітлені основні принципи діагностики та аналізу даних лабораторних та інструментальних методів обстеження при лімфопроліферативних захворюваннях. Окрема увага буде приділена особливостям лікування, реабілітації та профілактики рецидивів при гемобластозах. Будуть розглянуті етичні та морально-деонтологічні засади в роботі лікаря.

Практичні заняття передбачають теоретичне обґрунтування основних питань теми та засвоєння наступних практичних навичок:

- 1) здійснення опитування пацієнта з захворюваннями внутрішніх органів, проведення клінічного обстеження, призначення плану обстеження та інтерпретація отриманих результатів лабораторних та інструментальних досліджень, визначення провідного синдрому захворювання, вміння встановити клінічний діагноз згідно сучасних класифікацій захворювань внутрішніх органів, провести диференційний діагноз з іншими захворюваннями, призначити лікування та провести профілактичні заходи;
- 2) вирішення ситуаційних задач з внутрішньої медицини, що мають клініко-діагностичне спрямування.

На практичних заняттях студенти здійснюють розбір теми практичного заняття, проводять клінічний розбір тематичного пацієнта та розв'язують клінічно-орієнтовані ситуаційні задачі та тестові завдання.

Самостійна робота студента передбачає підготовку до практичних занять та опрацювання практичних навичок, вивчення тем для самостійної позааудиторної роботи, підготовка презентацій, таблиць, опрацювання наукової літератури та написання оглядів з наданих тем для індивідуальної роботи. Контроль засвоєння тем самостійної поза аудиторної роботи здійснюється на підсумковому контролі з дисципліни.

Медична практика здійснюється під час роботи з хворими. Вона включає участь в консультативному прийомі та обходах керівника, професорів та доцентів кафедри, курацію хворих терапевтичного відділення, оволодіння навичками трактовки даних УЗД, ЕКГ, ендоскопії, рентгенографії, клінічної лабораторії.

Тематичні плани, календарні плани практичних занять, тематичний план самостійної позааудиторної роботи, обсяг та напрямки індивідуальної роботи опубліковані на сайті кафедри.

Маршрут отримання матеріалів: Кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/Аспіранту/Очна форма навчання/ Внутрішні хвороби/Навчально-методичні матеріали/ або за посиланням <https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2. Доступ до матеріалів здійснюється з корпоративного акаунту ЗВО a000XXX@vnmu.edu.ua.

5. Форми та методи контролю успішності навчання

Поточний контроль на практичних заняттях	Методи: усне або письмове опитування, тестування, електронне опитування, розв'язання ситуаційних задач, проведення клінічного обстеження тематичного пацієнта з призначення плану обстеження та лікування.
Підсумковий контроль дисципліни – іспит	Методи: передекзаменаційне тестування, усне опитування (згідно положення про організацію освітнього процесу у ВНМУ ім.М.І. Пирогова (посилання https://www.vnmu.edu.ua/Загальна_інформація/Основні_документи))
Засоби діагностики успішності навчання	Теоретичні питання, тести, клінічно-орієнтовані ситуаційні завдання, практичні завдання, демонстрація практичних навичок.

6. Критерії оцінювання

Оцінювання знань здійснюється згідно чинного Положення про організацію освітнього процесу у ВНМУ ім. М.І. Пирогова (посилання https://www.vnmu.edu.ua/Загальна_інформація/Основні_документи). Складовими оцінки за дисципліну є конвертоване у бали середнє арифметичне поточної успішності за універсальною 120-бальною шкалою (від 72 до 120 балів), бали за підсумковий контроль (від 50 до 80 балів) та індивідуальної роботи. Нарахування індивідуальних балів здійснюють на підставі Положення про організацію навчального процесу у Вінницькому національному медичному університеті імені М.І. Пирогова (Вінниця, 2024).

Поточний контроль	За чотирьох-бальною системою традиційних оцінок: 5 «відмінно», 4 «добре», 3 «задовільно», 2 «незадовільно»
Контроль практичних навичок	За чотирьох- бальною системою традиційних оцінок
Підсумковий контроль з дисципліни	71-80 балів – «відмінно» 61-70 балів – «добре» 50-60 балів – «задовільно» Менше 50 балів – «не задовільно»/не склав

Бали за поточну успішність, підсумковий контроль та традиційну оцінку викладачі вносять у відомість деканату. Отримані бали (сума балів поточної успішності та підсумкового контролю) відповідають фіксованій шкалі оцінок:

оцінка «5» - 180-200 балів
оцінка «4» - 160-179 балів
оцінка «3» - 122-159 бали.

Максимальна кількість балів, яку може отримати здобувач освіти після засвоєння дисципліни, – 200 балів. **Мінімальна кількість балів** становить 122 бали.

Бали за підсумковий контроль і поточну успішність ЗВО деканат вносить у програму Контингент і ранжує їх. Ранжування проводять на підставі отриманих балів за дисципліну згідно національної шкали та шкали ЄКТС (див. Положення про організацію освітнього процесу).

Шкала оцінювання дисципліни: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для екзамену, диференційованого заліку
180-200	A	відмінно
170-179,99	B	добре
160-169,99	C	
141-159,99	D	задовільно
122-140,99	E	задовільно
0-121,99	FX	незадовільно з можливістю повторного складання
	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Критерії оцінювання знань аспіранта

Оцінювання усної/письмової відповіді під час поточного контролю

Оцінка «відмінно» виставляється у випадку, коли аспірант знає зміст заняття та лекційний матеріал у повному обсязі, ілюструючи відповіді різноманітними прикладами; дає вичерпні, точні та ясні відповіді без будь-яких навідних питань; викладає матеріал без помилок і неточностей; вільно вирішує задачі та виконує практичні завдання різного ступеню складності, самостійно генерує інноваційні ідеї.

Оцінка «добре» виставляється за умови, коли аспірант знає зміст заняття та добре його розуміє, відповіді на питання викладає правильно, послідовно та систематично, але вони не є вичерпними, хоча на додаткові питання аспірант відповідає без помилок; вирішує всі задачі і виконує практичні завдання, відчуваючи складнощі лише у найважчих випадках.

Оцінка «задовільно» ставиться аспірантові на основі його знань всього змісту заняття та при задовільному рівні його розуміння. Аспірант спроможний вирішувати видозмінені (спрощені) завдання за допомогою навідних питань; вирішує задачі та виконує практичні навички, відчуваючи складнощі у простих випадках; не спроможний самостійно систематично викласти відповідь, але на прямо поставлені запитання відповідає правильно.

Оцінка «незадовільно» виставляється у випадках, коли знання і вміння аспіранта не відповідають вимогам "задовільної" оцінки.

Оцінювання виконання практичних навичок під час поточного контролю

Оцінка «відмінно» виставляється аспіранту, який, знає хід та послідовність фізикального обстеження пацієнта, демонструє правильне виконання необхідних практичних навичок та вірно з чіткими формулюваннями узагальнень та висновків оформляє план обстеження пацієнта.

Оцінка «добре» виставляється аспіранту, який допускає неточності при проведенні фізикального обстеження пацієнта, але здатний самостійно виявити допущені помилки та може продемонструвати виконання практичної навички в цілому, оформляє план обстеження пацієнта.

Оцінка «задовільно» виставляється аспіранту, який знає основи практичного завдання, але зазнає труднощів при проведенні фізикального обстеження пацієнта, не може продемонструвати повну правильну послідовність практичних навичок, не може трактувати в повному обсязі результати проведених досліджень, неохайно оформляє план обстеження пацієнта.

Оцінка «незадовільно» виставляється аспіранту, який не може продемонструвати виконання практичної навички, зазнає значних труднощів при проведенні фізикального обстеження хворого, порушує порядок виконання практичної роботи, не реєструє хід роботи в плані обстеження хворого.

Оцінювання виконання тестових завдань під час поточного контролю

Оцінка «відмінно» виставляється аспіранту, який при проведенні тестового контролю допускається не більше 10% неправильних відповідей (обсяг правильних відповідей 90-100%). Під

час розв'язання клінічно-орієнтованих тестових завдань надає правильні відповіді на всі питання до тесту.

Оцінка «**добре**» виставляється аспіранту, який під час тестового контролю допускає не більше 20% помилок. (обсяг правильних відповідей 80-89%). Під час розв'язання клінічно орієнтованих тестових завдань надає правильні відповіді на більшість питань до тесту.

Оцінка «**задовільно**» виставляється аспіранту, який робить помилки не більш, ніж в 40% тестових завдань (обсяг правильних відповідей 60,5-79%). Під час розв'язання клінічно орієнтованих тестових завдань надає правильні відповіді тільки на деякі питання до тесту.

Оцінка «**незадовільно**» виставляється аспіранту, який при тестовому опитуванні правильно розв'язує менше 60% тестових завдань. Під час розв'язання клінічно-орієнтованих тестових завдань не може надати правильні відповіді на питання до тесту.

Оцінювання самостійної роботи аспіранта

Оцінювання самостійної роботи аспірантів, яка передбачена в темі поряд з аудиторною роботою, здійснюється під час поточного контролю теми на відповідному практичному занятті. Оцінювання тем, які виносяться лише на самостійну роботу і не входять до тем аудиторних навчальних занять, контролюється при проведенні диференційованого заліку.

Форма підсумкового контролю успішності навчання: аспіранта складається з суми поточного контролю та балів, отриманих за іспит.

Оцінювання практичних навичок під час підсумкового контролю

Оцінка «**відмінно**» виставляє, який володіє методикою послідовного фізикального обстеження пацієнта, робить чіткий висновок за результатами додаткових обстежень, демонструє знання щодо референтних значень лабораторних показників, інтерпретує результати інструментальних обстежень.

Оцінка «**добре**» виставляється студенту, який допускає неточності при зборі скарг, анамнезу захворювання, життя, методології виконання фізикального обстеження, встановленні попереднього діагнозу, складанні плану обстеження та лікування, інтерпретації результатів лабораторних та інструментальних обстежень, але здатний самостійно виявити допущені помилки.

Оцінка «**задовільно**» виставляється аспіранту, який знає основи практичного завдання, але зазнає труднощів при виконанні практичних навичок щодо збору скарг, анамнезу, фізикального обстеження, не володіє знаннями щодо послідовності практичних навичок, не може трактувати в повному обсязі результати проведених досліджень, допускає помилки при складанні плану обстеження та лікування.

Оцінка «**незадовільно**» виставляється аспіранту, який не може продемонструвати виконання практичної навички, зазнає значних труднощів при виконанні практичних навичок, порушує порядок виконання, не знає референтні значення показників, не вміє трактувати результати інструментальних обстежень, не володіє принципами обстеження та лікування.

Оцінювання усної / письмової відповіді під час підсумкового контролю

Оцінка «**Відмінно**» виставляється за роботу, в якій аспірант вірно відповів на всі запитання. Відповіді мають глибокий, змістовний та конкретний характер. Він повинен знати особливості клінічних проявів захворювань внутрішніх органів, загальні принципи діагностики та лікування.

Оцінка «**Добре**» виставляється за роботу, в якій аспірант вірно відповів на 75% запитань і показав достатньо змістовні знання з тих питань, що відбивають основні розділи навчальної програми. Він повинен знати особливості клінічних проявів захворювань внутрішніх органів, загальні принципи діагностики, лікування та профілактику.

Оцінка «**Задовільно**» виставляється за роботу, в якій аспірант вірно відповів на 50% запитань. Відповіді неповні, здебільшого обмежуються простим переліком складників, ознак, рис, без

найменших подробиць. Він повинен володіти обов'язковим мінімумом знань щодо теоретичних та практичних знань з терапії.

Оцінка «Незадовільно» виставляється за роботу, в якій аспірант не дав жодної правильної відповіді або дав лише приблизну відповідь на два запитання, не володіє обов'язковим мінімумом знань з дисципліни.

Нарахування індивідуальних балів здійснюються на підставі Положення про організацію навчального процесу у Вінницькому національному медичному університеті ім.М.І. Пирогова (Вінниця, 2024) (посилання [https://www.vnmu.edu.ua/Загальна інформація/Основні документи](https://www.vnmu.edu.ua/Загальна_інформація/Основні_документи))

7. Політика навчальної дисципліни/курсу

Аспірант має право на отримання якісних освітніх послуг, доступ до сучасної наукової та навчальної інформації, кваліфіковану консультативну допомогу під час вивчення дисципліни та опанування практичними навичками. Політика кафедри під час надання освітніх послуг є студентоцентрованою, базується на нормативних документах Міністерства освіти та Міністерства охорони здоров'я України, статуті університету та порядку надання освітніх послуг, регламентованого основними положеннями організації навчального процесу в ВНМУ ім. М.І.Пирогова та засадах академічної доброчесності.

Дотримання правил розпорядку ВНМУ, техніки безпеки на практичних заняттях. Інструктаж з техніки безпеки при роботі з медичними приладами, безпеки поведінки в умовах стаціонару клінічної бази проводиться на першому практичному занятті викладачем.

Порядок дій час дії сигналу «ПОВІТРЯНА ТРИВОГА!» під час заняття.

Під час дії воєнного стану, зумовленого агресією РФ, для максимального забезпечення безпечних умов учасників освітнього процесу, кожен викладач кожне заняття повинен розпочати з доведення до аспірантів правил безпечної евакуації в укриття, відповідно до «Інструкції щодо порядку дій викладача Вінницького національного медичного університету ім.М.І. Пирогова під час сигналу «Повітряна тривога», затвердженої наказом ректора ЗВО № 92 від 03.09.2024:

- 1) за командою викладача студенти мають бути готовими зібрати речі, рухатись до укриття максимально швидко в колону по одному, поклавши одну руку на плече тому, хто йде попереду. Зайшовши в укриття, потрібно рухатись вглиб нього, не зупиняючись на вході.
- 2) Після сигналу «УВАГА! ПОВІТРЯНА ТРИВОГА! ВСІМ ПРОЙТИ В НАЙБЛИЖЧЕ УКРИТТЯ!», викладач припиняє заняття, подає здобувачам освіти команду: «Всім зібрати речі, швидко пройти в укриття!», після того, як навчальна аудиторія звільняється від здобувачів освіти – вимикає світло, зачиняє двері та рухається разом зі студентами до укриття у відповідності зі схемою евакуації відповідних лікувальних закладів.
- 3) За сигналом «УВАГА! ВІДБІЙ ТРИВОГИ!» здобувачі освіти та викладач повернуться в аудиторію для продовження заняття.

Вимоги щодо підготовки до практичних занять. Аспірант повинен бути підготовленим до практичного заняття, тестові завдання до поточної теми мають бути розв'язані у робочому зошиті.

На заняття слід приходити вчасно, без запізнення. Аспірант, який запізнився більше, ніж на 10 хвилин на заняття, не допускається до останнього і повинен його відпрацювати в установленому порядку.

На практичних заняттях аспірант має бути одягнений в робочу форму (медичний халат або костюм, шапочка, змінне взуття, маска при необхідності). Аспіранти, які не мають робочої форми, не допускаються до заняття.

Студент повинен дотримуватись правил безпеки на практичних заняттях та під час знаходження у приміщеннях кафедри.

Під час обговорення теоретичних питань аспіранти мають демонструвати толерантність, ввічливість та повагу до своїх колег та викладача; при виконанні практичних завдань робоче місце має зберігатись у порядку та бути прибраним після завершення заняття.

Використання мобільних телефонів та інших електронних девайсів. Використання мобільних телефонів та інших електронних пристроїв на занятті допускається тільки під час електронного тестування або опитування.

Академічна доброчесність. Під час вивчення дисципліни аспірант має керуватись Кодексом академічної доброчесності ВНМУ ім. М.І. Пирогова (<https://www.vnmu.edu.ua/> загальна інформація/ Основні документи/ Кодекс академічної доброчесності). При порушенні норм академічної доброчесності під час поточного та підсумкових контролів аспірант отримує оцінку «2» та повинен її відпрацювати своєму викладачу в установленому порядку протягом двох тижнів після отриманої незадовільної оцінки.

Пропуски занять. Пропущені заняття відпрацьовуються в порядку, установленому в Положенні про організацію освітнього процесу у ВНМУ ім. М.І. Пирогова (посилання <https://www.vnmu.edu.ua/> Загальна інформація/Основні документи) у час, визначений графіком відпрацювань (опублікований на сайті кафедри <https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2) черговому викладачу. Для відпрацювання пропущеного заняття аспірант має письмово чи усно відповісти на питання до теми заняття. Відпрацювання пропущених лекцій здійснюється після надання конспекту лекційного матеріалу, або написання інформаційного повідомлення чи підготовки власної презентації з теми пропущеної лекції.

Порядок допуску до підсумкового контролю з дисципліни наведений в Положенні про організацію освітнього процесу у ВНМУ ім. М.І. Пирогова (посилання <https://www.vnmu.edu.ua/> Загальна інформація/Основні документи). До підсумкового контролю допускаються аспіранти, які не мають пропущених невідпрацьованих практичних занять та лекцій та отримали середню традиційну оцінку не менше «3».

Додаткові індивідуальні бали. Індивідуальні бали з дисципліни аспірант може отримати за індивідуальну роботу, обсяг якої оприлюднений на сайті кафедри в навчально-методичних матеріалах дисципліни, кількість балів визначається за результатами ІРС згідно Положенню про організацію освітнього процесу у ВНМУ ім. М.І.Пирогова (2024) (посилання <https://www.vnmu.edu.ua/> Загальна інформація/Основні документи).

Вирішення конфліктних питань. При виникненні непорозумінь та претензій до викладача через якість надання освітніх послуг, оцінювання знань та інших конфліктних ситуацій, аспірант повинен подати спершу повідомити про свої претензії викладача. Якщо конфліктне питання не вирішено, то здобувач освіти має право подати звернення до завідувача кафедри згідно Положення про розгляд звернень здобувачів вищої освіти у ВНМУ ім. М.І.Пирогова (<https://www.vnmu.edu.ua/> Загальна інформація/Основні документи).

Політика в умовах дистанційного навчання. Порядок дистанційного навчання регулюється Положенням про запровадження елементів дистанційного навчання у ВНМУ ім. М.І.Пирогова (<https://www.vnmu.edu.ua/> Загальна інформація/Основні документи). Основними навчальними платформами для проведення навчальних занять є Microsoft Teams, Google Meet. Порядок проведення практичних занять та лекцій, відпрацювань та консультацій під час дистанційного навчання оприлюднюється на веб-сторінці кафедри (<https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/ Аспіранту або <https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/ Новини).

Зворотній зв'язок з викладачем здійснюється через месенджери (Viber, Telegram, WhatsApp) або електронну пошту (на вибір викладача) в робочий час.

8. Навчальні ресурси Навчально-методичне забезпечення дисципліни оприлюднено на сайті кафедри. Маршрут отримання матеріалів <https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/ Аспіранту.

Основна (базова) література

1. Внутрішня медицина: ревматологія: навчальний посібник / В.Є. Кондратюк, М.Б. Джус. - К.: ВСВ «Медицина», 2017. - 272 с.
2. Внутрішні хвороби. У 2 т. Т. 1 / Л.В.Глушко, С.В.Федоров, І.М. Скрипник, М.М. Островський/ За ред. проф. Л.В.Глушка. – К.: ВСВ «Медицина», 2019. – 680 с.
3. Внутрішні хвороби: Підручник, заснований на принципах доказової медицини 2018/19 / Керівник проекту Александра Кубец, гол. ред. Адріана Яремчук-Кочмарик, Анатолій Свінцицький; пер. з польск. – Краків: Практична медицина, 2018. – 1632 с.
4. Внутрішня медицина : підручник / [Сабадишин Р. О., Смоляк В.Р., Гашинська О.С., Баб'як О.В., Бобошко Т.І., Бойчук Т.М., Гордашко Т.А., Горська О.В., Дем'янчук М.Р, Дем'янчук Т.М., Джула І.М., Казирід С.Г., Кирнична А.Ю., Літвінчук О.Ф., Легка М.В., Ординський М.Л., Повар Н.А., Сабадишина О.Б., Шадий С.Б., Штрімайтіс О.В., Пасечко Н.В., Мартинюк Л.П., Ружицька О.О., Кулешко І.І., Барна О.М., Кіржнер Г.Д., Шимон М.М., Ільницька Л.А.] ; за ред. Р. О. Сабадишина. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 528 с.
5. Серцево-судинні захворювання. Класифікація, стандарти діагностики та лікування // За редакцією В.М.Коваленка, М.І.Лутая, Ю.М.Сіренка, О.С.Сичова, 3-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Моріон, 2018. – 224 с.
6. Внутрішні хвороби: у 2 ч. Ч. 1: Розділи 1–8: Нац. підручник для лікарів-інтернів, студ. мед. ЗВО, лікарів-практиків терапевт. профілю. — 2-ге вид. Рекомендовано вченою радою ІФНМУ / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін.; за ред. Л.В Глушка. — К., 2022. — 680 с., тв. пал., (ст. 5 пр.).
7. Внутрішні хвороби: у 2 ч. Ч. 2: Розділи 9–24: Нац. підруч. для лікарів-інтернів, студ. мед. ЗВО, лікарів-практиків терапевт. профілю. — 2-ге вид. Рекомендовано вченою радою ІФНМУ / Л.В. Глушко, С.В. Федоров, І.М. Скрипник та ін.; за ред. Л.В Глушка. — К., 2022. — 584 с. + 6 с. кольор. вкл., тв. пал., (ст. 5 пр.)
8. Ревматологія : навчальний посібник / В. Г. Псарьова, Н. М. Кириченко, О. С. Погорєлова та ін. ; за заг. ред. проф. Л. Н. Приступи, доц. Г. А. Фадєєвої. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 235 с
9. Principles of internal medicine (Endocrinology, Gastroenterology, Hematology, Pulmonary diseases): Study Guide / [Smiyan SI, Komorovskiy RR, Lepyavko AA, et al.] ; edited by SI Smiyan. Ternopil: TSMU, “Ukrmedknyha”; 2019. 474 p.
10. Principles of Internal Medicine (Cardiology, Rheumatology, nephrology): Study Guide / [Smiyan SI, Komorovskiy RR, Slaba US, et al.] ; edited by SI Smiyan. Ternopil: TSMU, “Ukrmedknyha”; 2019. 398 p.
11. Невідкладні стани в загальнолікарській практиці : навч. посіб. : у 2 т. / В. М. Ждан [та ін.] ; ред. В. М. Ждан ; Укр. мед. стомат. акад., Каф. сімейної медицини і терапії. – 2-ге вид., допов. і перероб. – Львів : Магнолія, 2021 – Т. 1. – 256 с. Т. 2. – 280 с.
12. Коваленко ВМ, Головач ЮО, Борткевич ОП, Рекалов ДГ, Сміян СІ. Остеоартрит / Остеоартроз. Клінічна настанова. Міністерство охорони здоров'я України. Всеукраїнська асоціація ревматологів України. Київ; 2020
13. Свінцицький А. Методи діагностики в клініці внутрішньої медицини / Медицина, 2019. – 1008 с.
14. Наказ МОЗ України №1259 від 18.07.2024 СТАНДАРТ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ СЕРЦЕВО-ЛЕГЕНЕВА РЕАНІМАЦІЯ У ДОРΟΣЛИХ (базові та розширені заходи)
15. Наказ МОЗ України №1957 від 15.09.2021 УНІФІКОВАНИЙ КЛІНІЧНИЙ ПРОТОКОЛ ЕКСТРЕНОЇ, ПЕРВИННОЇ, ВТОРИННОЇ (СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ), ТРЕТИННОЇ (ВИСОКОСПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КАРДІОРЕАБІЛІТАЦІЇ «ГОСТРИЙ КОРОНАРНИЙ СИНДРОМ БЕЗ ЕЛЕВАЦІЇ СЕГМЕНТА ST»

16. Уніфікований клінічний протокол первинної та вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги. Залізодефіцитна анемія. Наказ Міністерства охорони здоров'я України 02.11.2015 №709. Перегляд протоколу: вересень 2018 року
17. Наказ МОЗ №1936 від 14.09.2021 УНІФІКОВАНИЙ КЛІНІЧНИЙ ПРОТОКОЛ ЕКСТРЕНОЇ, ПЕРВИННОЇ, ВТОРИННОЇ (СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ), ТРЕТИННОЇ (ВИСОКОСПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ) МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА КАРДІОРЕАБІЛІТАЦІЇ «ГОСТРИЙ КОРОНАРНИЙ СИНДРОМ З ЕЛЕВАЦІЄЮ СЕГМЕНТА ST»
18. Наказ Міністерства охорони здоров'я України 15.06.2016 №597 Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги при фібриляції передсердь.
19. Наказ МОЗ України №1635 від 09.09.2022 Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної та спеціалізованої медичної допомоги «Хронічний лімфоїдний лейкоз»
20. СТАБІЛЬНА ШЕМИЧНА ХВОРОБА СЕРЦЯ КЛІНІЧНА НАСТАНОВА, ЗАСНОВАНА НА ДОКАЗАХ, Київ – 2021 р. https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/2021_10_26_kn_stabilna-ihs.pdf
21. Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги при легеневій гіпертензії у дорослих. Наказ Міністерства охорони здоров'я України 21.06.2016 № 614
22. Наказ МОЗ України від 22.07.2025 №1169 Про затвердження Стандартів медичної допомоги «Лімфома Ходжкіна», «Дифузна В-великоклітинна лімфома», «Екстранодальна дифузна В-великоклітинна лімфома та первинна медіастинальна В-клітинна лімфома», «Вперше діагностована та рецидивуюча фолікулярна лімфома»
23. Наказ МОЗ України від 05.06.2019 № 1269 «Про затвердження та впровадження медико технологічних документів зі стандартизації екстреної медичної допомоги» Екстрена медична допомога: догоспітальний етап. Новий клінічний протокол.
24. Рекомендації EULAR (2019) лікування ревматологічних захворювань (подагри, остеоартриту, ревматоїдного артрити)
25. Суправентрикулярна тахікардія: рекомендації ESC 2019. Brugada J., Katritsis D.G., Arbelo E. et al. (2019) 2019 ESC Guidelines for the management of patients with supraventricular tachycardia. Eur. Heart J., 00: 1–66, doi:10.1093/eurheartj/ehz467.
26. ГОСТРИЙ МІСЛОЇДНИЙ ЛЕЙКОЗ КЛІНІЧНА НАСТАНОВА, ЗАСНОВАНА НА ДОКАЗАХ, Київ-2023, https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2023/10/2023_kn-gml.pdf
27. Рекомендації Європейського товариства кардіологів щодо лікування хронічних коронарних синдромів: розроблені робочою групою з лікування хронічних коронарних синдромів Європейського товариства кардіологів (ESC). Схвалено Європейською асоціацією кардіоторакальної хірургії (EACTS), 2024 рік. *European Heart Journal*, Volume 45, Issue 36, 2024, Pages 3415–3537, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehae177>
28. Практикум з основ кардіології [Електронний ресурс] : навч. посібник для студ. закладів вищої освіти [спец. "Фізична терапія, ерготерапія" освітньої програми "Фізична терапія"] / І. В. Кіреєв [та ін.] ; НФаУ. - Електрон. текстові дан. - Харків : НФаУ, 2021. - 57 с.
29. Практикум з основ пульмонології [Електронний ресурс] : навч. посібник для студ. закладів вищої освіти [спец. "Фізична терапія, ерготерапія" освітньої програми "Фізична терапія"] / І. В. Кіреєв [та ін.] ; НФаУ. - Електрон. текстові дан. - Харків : НФаУ, 2021. - 61 с.
3. Фармакотерапія з фармакокінетикою. Лекції [Текст] : навч. посібник для студ. закладів вищої освіти / І. В. Кіреєв [та ін.] ; за ред. проф. І. В. Кіреєва, 2019. - 132 с.
30. 2024 ESC Guidelines for the management of atrial fibrillation developed in collaboration with the European Association for Cardio-Thoracic Surgery (EACTS): Developed by the task force for the management of atrial fibrillation of the European Society of Cardiology (ESC), with the special contribution of the European Heart Rhythm Association (EHRA) of the ESC. Endorsed by the European Stroke Organisation (ESO). *European Heart Journal*. 2024; ehae176, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehae176>.
31. 2023 ESC Guidelines for the management of acute coronary syndromes: Developed by the task

force on the management of acute coronary syndromes of the European Society of Cardiology (ESC) *European Heart Journal*, Volume 44, Issue 38, 7 October 2023, Pages 3720–3826, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehad191>

32. 2022 ESC/ERS Guidelines for the diagnosis and treatment of pulmonary hypertension: Developed by the task force for the diagnosis and treatment of pulmonary hypertension of the European Society of Cardiology (ESC) and the European Respiratory Society (ERS). Endorsed by the International Society for Heart and Lung Transplantation (ISHLT) and the European Reference Network on rare respiratory diseases (ERN-LUNG)., *European Heart Journal*, Volume 43, Issue 38, 7 October 2022, Pages 3618–3731, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehac237>

33. 2023 ESC Guidelines for the management of endocarditis: Developed by the task force on the management of endocarditis of the European Society of Cardiology (ESC) Endorsed by the European Association for Cardio-Thoracic Surgery (EACTS) and the European Association of Nuclear Medicine (EANM), *European Heart Journal*, Volume 44, Issue 39, 14 October 2023, Pages 3948–4042, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehad193>

34. 2023 ESC Guidelines for the management of cardiomyopathies: Developed by the task force on the management of cardiomyopathies of the European Society of Cardiology (ESC), *European Heart Journal*, Volume 44, Issue 37, 1 October 2023, Pages 3503–3626, <https://doi.org/10.1093/eurheartj/ehad194>

35. Davidson's Principles and Practice of Medicine 23rd Edition. Editors: Stuart Ralston, Ian Penman, Mark Strachan Richard Hobson. Elsevier. - 2018. – 1440 p.

36. Гастроентерологія: підручник у 2-х томах / За редакцією Харченко Н.В., Бабака О.Я. – 2-е вид., переробл., доповн. – Кіровоград: Поліум, 2017. – Т. 2. – 432 с., іл.,табл.; 4 стор. кольор. вкл. 10. Денесюк В.І., Денесюк О.В. Внутрішня медицина. Підручник для студентів закладів вищої освіти III IV рівня акредитації та лікарів післядипломної освіти на основі рекомендацій доказової медицини / За ред. В.М. Коваленка. – К.: МОПІОН, 2019. – 960 с.

37. Наказ МОЗ України від 11.02.2016 № 90 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при запальних захворюваннях кишечника». Уніфікований клінічний протокол первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Запальні захворювання кишечника (хвороба Крона, виразковий коліт)».

38. Наказ МОЗ України від 11.02.2016 №89 «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги пацієнтам з хронічною хворобою нирок V стадії із застосуванням гемодіалізу або перитонеального діалізу».

Допоміжна література

1. Біловол О.М. Ревматологія: навчальний посібник / О.М. Біловол, І.І. Князькова, В.В. Златкіна, [та інш.]. – Харків: Видавництво ХНМУ. – 2018. – С. 23-29, С. 54-61, С. 80-105. 2. Внутрішня медицина = Internal medicine: Part 1: textbook for English-speaking students of higher medical schools / edited by Professor M.A. Stanislavchuk and professor V.K. Sierkova. – Vinnytsya: Nova Knyha, 2019. – 408 p.

2. Внутрішня медицина = Internal medicine : Part 1 : textbook for English-speaking students of higher medical schools / [edited by MA Stanislavchuk and VK Serkova]. Vinnytsia: Nova Knyha; 2019. 408 p.

3. Внутрішня медицина = Internal medicine : Part 2 : textbook for English-speaking students of higher medical schools / [edited by MA Stanislavchuk and VK Serkova]. Vinnytsia: Nova Knyha; 2019. 360 p.

4. Журавльова Л., Олійник М., Сікало Ю., Федоров В. Основи діагностики та лікування захворювань суглобів. – Медкнига. – 2020. – 272 с.

5. Скибчик В. А. Електрокардіографічна діагностика і лікування в невідкладній кардіології : навч. посіб. / В. А. Скибчик, Я. В. Скибчик. – 2-ге вид., допов. – Львів : Простір-М, 2019. – 164 с.

53. Функціональна діагностика : підруч. для лікарів-інтернів і лікарів-слухачів закл. (фтів) післядиплом. освіти МОЗ України / [О. Й. Жарінов та ін.] ; за ред. О. Й. Жарінова, Ю. А. Іваніва, В. О. Куця. – Вид. 2-ге, допов. і перероб. – Київ : Четверта хвиля, 2021. – 783 с.

6. Просто невідкладні стани : клініч. посіб. / уклад. М. Матвійчук [та ін.]. – Тернопіль : Крок, 2022. – 88 с.: іл. – (Основи клінічного мислення в схемах та інфографіках).
7. ЕКГ у практиці = The ECG in Practice: навчальний посібник / Джон Р. Хемптон; переклад 6-го англ. видання. – Київ: Медицина, 2018. – 560 с. ISBN: 978-617-505-713-1
8. Скибчик В. А. Практичні аспекти сучасної кардіології / В. А. Скибчик, Т. М. Соломенчук. – Вид. 2-ге, допов. – Львів : Мс, 2019. – 424 с.
9. Методи дослідження в гематології : навчальний посібник. / І. О. Дудченко, Г. А. Фадеєва, В. В. Качковська, О. В. Орловський ; за заг. ред. проф. Л. Н. Приступи. – Суми : Сумський державний університет, 2019. – 55 с
10. Дужий І. Д. Особливості діагностики хвороб плеври : монографія / І. Д. Дужий. – 2021. 3. Побічна дія ліків : підруч. для студентів вищ. закл. мед. освіти / І. Ф. Беленічев [та ін.]. – 2021.
11. Ревматичні хвороби. Класифікація, стандарти діагностики та лікування. Науково-виробниче видання / за ред. ВМ Коваленка. К., Моріон; 2021. 399 с.
12. Суправентрикулярна тахікардія: рекомендації ESC 2019. Brugada J., Katritsis D.G., Arbelo E. et al. (2019) 2019 ESC Guidelines for the management of patients with supraventricular tachycardia. Eur. Heart J., 00: 1–66, doi:10.1093/eurheartj/ehz467
13. Клінічна лабораторна діагностика. Підручник за редакцією проф. Л.Є. Лаповець. – Медицина. – 2021. – 504 с. 5. Електрокардіологічна діагностика і лікування в невідкладній кардіології. Навчальний посібник. Затверджено вченою радою ЛНМУ ім. Д. Галицького. Видавець Марченко Т.В.
14. Скибчик В.А., Скибчик Я.В. – 2021. - 164 с. 6. Екстрена та невідкладна медична допомога в запитаннях і відповідях : навч. посіб. / М. І. Швед [и др.]. – Тернопіль : ТДМУ, Укрмедкн., 2020. – 312 с.
15. Сучасні класифікації та стандарти лікування захворювань внутрішніх органів. Невідкладні стани в терапії. Аналізи. Нормативні показники. Трагування змін. /За редакцією проф. Ю.М. Мостового. – 27-те вид., доп. і перероб. – Київ: Центр ДЗК, 2020. - 792 с. 5. Сучасні додаткові методи обстеження серцево-судинної системи : навч. посіб. / Ю. М. Мостовий [та ін.] ; ред. Ю. М Мостовий ; Вінниця. НМУ ім. М. І. Пирогова. – Львів : Марченко Т. В., 2022. – 287 с. : іл
16. Скибчик ВА, Соломенчук ТМ. Рекомендації Європейського товариства кардіологів із фібриляції передсердь 2024 року: основні положення щодо лікування — принцип AF-CARE. Частина 1. Практикуючий лікар, 2024. № 3. с. 4-10. DOI: 10.31793/2413-5461.2024.13-3.4.
17. Скибчик ВА, Соломенчук ТМ, Скибчик ЯВ. Рекомендації Європейського товариства кардіологів із фібриляції передсердь 2024 року: зменшення вираженості симптомів шляхом контролю частоти шлуночкових скорочень та контролю ритму. Частина 2. Практикуючий лікар, 2025, №1, с. 5-16. DOI: 10.31793/2413-5461.2025.14-1.5.
18. Наказ МОЗ України №1054 від 17.06.2024 Стандарт медичної допомоги профілактика та лікування інфекційних ускладнень у дорослих пацієнтів з онкологічними та онкогематологічними захворюваннями
19. Давиденко К. Лікування системного червоного вовчак: рекомендації EULAR 2019, Український медичний журнал www.umj.com.ua/uk/novyna-167780-likuvannya-sistemnogo-chervonogo-vovchaka-rekomendatsiyi-eular
20. Катеринчук П. Клінічне тлумачення й діагностичне значення лабораторних показників у загально-лікарській практиці: навчальний посібник. 2-е вид. Київ: Медкнига; 2018. 228 с.
21. Клінічна фармакологія : навч. посіб. / Є. І. Шоріков [та ін.] ; Буковин. ДМУ. – Вінниця : Нова Книга, 2019. – 512 с.
22. Свінціцький А. С. Методи діагностики в клініці внутрішньої медицини : [навч. посіб. для лікарів-інтернів і студентів мед. закл. вищ. освіти] / А. С. Свінціцький. – Київ : Медицина, 2019. – 1008 с.
23. Internal medicine. Rapid review for exam preparation (cardiology, rheumatology, nephrology) [Text] : study guide for 5th year students : textbook / [Svitlana Smiian [a. o.] ; ed. by prof. Svitlana Smiian. - Ternopil : TNMU, 2020. - 136 p.
24. Internal medicine. Rapid review for exam preparation (endocrinology, gastroenterology,

- pulmonology, haematology) [Text] : study guide for 4th year studentss : textbook / [S. I. Smiiian [a. o.] : ed. by prof. Svitlana Smiiian. - Ternopil : TNMU, 2020. - 178 p.
25. Camm A.J., Lüscher FT. et al. The ESC Textbook of Cardiovascular Medicine (The European Society of Cardiology Series) Volume 1 & 2 3rd Edition. Oxford University Press; 2018. - 3408 p.
  26. Gilbert S., Weiner DE. National Kidney Foundation Primer on Kidney Diseases 7th Edition. Elsevier; 2017 - 680 p.
  27. USMLE Step 2 CK Lecture Notes 2017: Internal Medicine (Kaplan Test Prep). - 2016. - Published by Kaplan Medical. - 474 p.
  28. Zipes D.P., Libby P., Bonow R.O. et al. Braunwald's Heart Disease: A Textbook of Cardiovascular Medicine, 2-Volume Set 11th Edition. Elsevier; 2018. - 2128 p.
  29. Dr. Mohamed, Osama Mahmoud. Cardiology / O. M. Dr. Mohamed. – Cairo : Dar El Teb, 2020. – 174 p. : il. – (Lecture Notes of Internal Medicine).
  30. Dr. Mowafy, Ahmed. Haematology / A. Dr. Mowafy. – 4th ed. –Cairo : University Book Center, 2021. – 114 p. – (InCapsule Series Smarter Not Harder).
  31. Dr. Mowafy, Ahmed. Rheumatology / A. Dr. Mowafy. – Cairo : University Book Center, 2021. – 94 p. – (InCapsule Series Smarter Not Harder)
  32. Faison MN, Davis AM, Trotter KC. Disease-Modifying Drugs for Adult-Onset Rheumatoid Arthritis. *JAMA*. 2024;331(12):1055–1056. doi:10.1001/jama.2023.26504
  33. FitzGerald J. D., Dalbeth N., Mikuls T. et al. (2020) 2020 American College of Rheumatology Guideline for the Management of Gout. Wiley Online Library, May 11 (<https://doi.org/10.1002/acr.24180>). Посилання: (www.umj.com.ua/uk/publikatsia-182087-podagra-suchasni-rekomendatsiyi-shhodo-uratznizhuvalnoyi-terapiyi)

Інформаційні ресурси

1. Електронна адреса сайту університету: <http://vnmj.edu.ua>
2. Електронна адреса сайту бібліотеки університету: <http://library.vnmj.edu.ua>
3. Всесвітня організація охорони здоров'я <http://www.who.int/en/>
4. Центр тестування <https://www.testcentr.org.ua/uk/>
5. МОЗ України <https://moz.gov.ua/>
6. Центр громадського здоров'я МОЗ України <https://phc.org.ua/kontrol-zakhvoryuvan>
7. Український кардіологічний портал <http://ukrcardio.org/>
8. Асоціація Аритмологів України <https://asar.org.ua>
9. Платформа для кардіоспільноти <https://cardioprostir.com.ua>
10. Всеукраїнська асоціація кардіологів України <https://cardiohub.org.ua>
11. Асоціація інтервенційних кардіологів України <https://stent4life.com.ua/association>
12. Медичні калькулятори: <https://www.mdcalc.com>
13. Відкритий освітній ресурс Empendium. <https://empendium.com/ua/>
14. Міжрегіональне товариство спеціалістів доказової медицини: <http://www.osdm.org/index.php>
15. Останні новини у світі медицини, клінічні випробування та міжнародні гайдлайни (<http://www.medscape.com>).
16. The European Society for Emergency Medicine <http://eusem.org>
17. Авторитетне фахове видання для медиків по всьому світі British Medical Journal. <https://www.bmjdotcom/>
18. <http://www.esmo.org/Guidelines/Haematological-Malignancies>
19. <https://ehaweb.org/organization/committees/swg-unit/scientific-workinggroups/structure-and-guidelines/>
20. <https://www.rheumatology.org.uk/practice-quality/guidelines/>
21. <https://www.escardio.org/Guidelines/Clinical-Practice-Guidelines>
22. <http://www.acc.org/guidelines/guidelines-search#sort=relevancy>
23. <https://www.asn-online.org/education/training/fellows/educational-resources.aspx#Guidelines>
24. Клінічні настанови та галузеві стандарти https://dec.gov.ua/cat_mtd/galuzevi-standarti-ta

[klinichni-nastanovi/](#)

25. <http://www.oxfordmedicaleducation.com/>

26. http://professional.heart.org/professional/GuidelinesStatements/UCM_316885_GuidelinesStatements.jsp

27. <https://www.rheumatology.org/Practice-Quality/Clinical-Support/Clinical-Practice>

28. <http://www.strazhesko.org.ua/advice>

29. www.ginasthma.org

30. <http://goldcopd.org>

Методичні рекомендації до практичних занять та СРС, консультації (два рази на тиждень згідно графіку консультацій)

9. **Розклад та розподіл груп по викладачам** опублікований на веб-сторінці кафедри (<https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/аспіранту).

10. **Питання до підсумкового контролю дисципліни** опубліковані на веб-сторінці кафедри (<https://www.vnmu.edu.ua/> кафедра внутрішньої медицини медичного факультету №2/Аспіранту).

Силабус з дисципліни «Основи кардіології та пульмології» обговорено та затверджено на засіданні кафедри внутрішньої медицини № 2 (протокол № 1, від «30» серпня 2024 року)

Відповідальна за курс _____

д. мед.н., професор ЗВО Сергій ЛОЗИНСЬКИЙ

Завідувач кафедри _____

д.мед.н., професор ЗВО Вадим ЖЕБЕЛЬ

